

Sbírka zákonů a mezinárodních smluv

ČESKÁ REPUBLIKA

Zpřístupněna dne 3. dubna 2025

Sdělení Ústavního soudu č. 97/2025 Sb.

Sdělení Ústavního soudu o přijetí stanoviska pléna
sp. zn. Pl. ÚS-st. 60/24 ke změně výroku o nákladech
občanského soudního řízení v neprospěch odvolatele

97

SDĚLENÍ

Ústavního soudu

ze dne 5. března 2025

**o přijetí stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st.
60/24 ke změně výroku o nákladech občanského
soudního řízení v neprospěch odvolatele**

Plénium Ústavního soudu přijalo dne 5. března 2025 pod sp. zn. Pl. ÚS-st. 60/24 ve složení z předsedy soudu Josefa Baxy a soudkyň a soudců Lucie Dolanské Bányaiové, Josefa Fialy, Milana Hulmáka (soudce zpravodaj), Jaromíra Jirsy, Veroniky Křestánové, Zdeňka Kühna, Tomáše Langáška, Jiřího Přibáně, Kateřiny Ronovské, Dity Řepkové, Jana Svatoně, Pavla Šámala, Jana Wintra a Daniely Zemanové na návrh IV. senátu Ústavního soudu podle § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve věci právního názoru IV. senátu pro řízení vedené pod sp. zn. IV. ÚS 610/24, který se odchyluje od právního názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezech ze dne 10. 4. 2024 sp. zn. I. ÚS 1238/23 a ze dne 10. 7. 2024 sp. zn. II. ÚS 1145/24,

toto stanovisko:

Změní-li odvolací soud výrok soudu prvního stupně o nákladech občanského soudního řízení v neprospěch odvolatele, neporuší tím jeho práva zaručená čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

Odůvodnění

I.

Vymezení věci

1. V řízení o ústavní stížnosti, vedeném pod sp. zn. IV. ÚS 610/24, se stěžovatelka Dana Holická domáhá zrušení usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem (dále jen „krajský soud“) ze dne

28. 11. 2023 č. j. 84 Co 124/2023-410 a výroků III a VII rozsudku Okresního soudu v Chomutově (dále jen „okresní soud“) ze dne 30. 3. 2023 č. j. 23 C 195/2019-374. Napadenými výroky soudy rozhodly o náhradě nákladů řízení o vzájemném návrhu stěžovatelky o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví v užším smyslu a o vypořádání podílového spoluvlastnictví v širším smyslu.
2. Okresní soud v napadeném výroku III rozsudku rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví v užším smyslu a napadeným výrokem VII rozsudku přiznal stěžovatelce náhradu nákladů řízení o vypořádání spoluvlastnictví v širším smyslu ve výši 90 905 Kč. Proti výrokům III a VII rozsudku okresního soudu podala odvolání pouze stěžovatelka. Krajský soud napadeným usnesením změnil oba napadené výroky tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení a) o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, b) o zaplacení nadužívání spoluvlastnického podílu. V odůvodnění napadeného usnesení soud odkázal na stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 13. 9. 2023 sp. zn. Pl. ÚS-st. 59/23 (302/2023 Sb.) a dodal, že ve věci neshledal žádné zvláštní důvody pro přiznání náhrady nákladů stěžovatelce.
 3. Ústavní stížnost, která byla Ústavnímu soudu doručena dne 4. 3. 2024, se stěžovatelka domáhá zrušení napadených rozhodnutí obecných soudů, neboť je přesvědčena, že jimi bylo porušeno její právo na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i právo vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny. V ústavní stížnosti argumentuje mj. závěry rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2023 sp. zn. 22 Cdo 2258/2021, který dovodil, že v občanském soudním řízení až na výjimky platí zákaz změny k horšímu (*reformatio in peius*), který jsou odvolací soudy povinny respektovat, jelikož opačný závěr by byl v rozporu s dispoziční zásadou a taktéž smyslem a účelem opravných prostředků. Stěžovatelka je přesvědčena, že přestože vychází rozhodování o nákladech řízení z úřední povinnosti, tudíž by se na něj zákaz změny k horšímu nemusel vztahovat, s ohledem na individuální okolnosti posuzované věci (zejména pasivitu vedlejšího účastníka) je v rozporu se zásadou *vigilantibus iura scripta sunt* (zákony jsou psány pro bdělé), aby krajský soud změnil napadený rozsudek okresního soudu a nepřiznal jí žádnou náhradu nákladů řízení.
 4. Čtvrtý senát Ústavního soudu, příslušný k projednání a rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. IV. ÚS 610/24, dospěl při jejím předběžném projednání k názoru, který se odchyluje od právního názoru Ústavního soudu vyjádřeného v nálezech ze dne 10. 4. 2024 sp. zn. I. ÚS 1238/23 a ze dne 10. 7. 2024 sp. zn. II. ÚS 1145/24, a to ve vztahu k otázce, zda se v občanském soudním řízení uplatní zákaz změn k horšímu ve vztahu k nákladovému výroku. Nelze též přehlédnout, že k aplikaci zásady zákazu změny k horšímu na rozhodování odvolacích civilních soudů o nákladech řízení bylo (jak v minulosti, tak i po vydání uvedených nálezů) jak Ústavním soudem, tak i obecnými soudy přistupováno často rozdílně. Proto čtvrtý senát Ústavního soudu přerušil v zájmu právní jistoty usnesením dne 18. 9. 2024 sp. zn. IV. ÚS 610/24 řízení o ústavní stížnosti a postupem podle § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, předložil plénu návrh stanoviska.

II.

Dosavadní rozhodovací praxe Ústavního soudu a obecných soudů

A.

Rozhodování Ústavního soudu

5. Ústavní soud v nálezu ze dne 8. 7. 1999 sp. zn. III. ÚS 87/99 (N 100/15 SbNU 31) konstatoval, že odvolací soud v napadeném rozhodnutí porušil § 224 odst. 1 a 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále též „o. s. ř.“) tím, že bez návrhu účastníků změnil rozhodnutí soudu prvního stupně o nákladech řízení, aniž by změnil odvoláním napadené rozhodnutí. Porušení ustanovení občanského soudního řádu, v důsledku něhož v rozporu s jednoduchým právem dochází k rozšíření aplikace zásady oficiality na úkor zásady dispoziční, je v rozporu s principy řádného procesu, což zakládá dotčení na základním právu plynoucím z čl. 36 odst. 1 Listiny.
6. V nálezu ze dne 24. 2. 2004 sp. zn. I. ÚS 654/03 (N 27/32 SbNU 255) Ústavní soud uvedl, že „o povinnosti k náhradě nákladů řízení rozhoduje soud *ex officio* a že náhrada nákladů je kogentně upravena v ustanoveních § 142–150 o. s. ř.“, a proto se „přezkumná činnost odvolacího soudu vztahuje na celý napadený výrok o nákladech řízení bez ohledu na to, v jakém rozsahu byl tento výrok napaden odvoláním, případně jak bylo odvolání odůvodněno“.
7. V nálezu sp. zn. I. ÚS 1238/23, body 36, 39, 40 a 58, dospěl Ústavní soud k závěru, že i v případě, kdy napadne odvolatel pouze výrok o nákladech prvostupňového řízení, odvolací soud může po přezkoumání tento výrok změnit jen ve prospěch odvolatele, shledá-li odvolání důvodným. V opačném případě musí výrok o nákladech prvostupňového řízení potvrdit. Nemůže v důsledku působení zákazu změny k horšímu o nákladech prvostupňového řízení rozhodnout v neprospěch odvolatele pouze na základě odvolatelem podaného odvolání. Pokud odvolatel napadne pouze výrok ve věci samé, který odvolací soud potvrdí, není již důvod přezkoumávat nákladový výrok jako závislý výrok. Z povahy věci totiž plyne, že by se odvolací soud již neměl správností nákladového výroku prvostupňového rozhodnutí zabývat, neprojevila-li k tomu svou vůli protistrana svým dispozičním úkonem. V případě změny rozhodnutí ve věci samé odvolací soud tedy v duchu zásady zákazu změny k horšímu přezkoumá nákladový výrok jako závislý výrok, ačkoli nebyl odvoláním napaden, avšak může jej změnit pouze ve prospěch odvolatele společně s výrokem ve věci samé (§ 212 a § 224 odst. 2 o. s. ř.). Nerespektování tohoto požadavku představuje porušení práva stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s jeho právem na rovnost účastníků v řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny, protože došlo k bezdůvodnému zvýhodnění účastníků, kteří k takovému postupu neprojevili vůli řádným dispozičním úkonem. Tyto závěry byly následně aplikovány i v nálezu ze dne 10. 7. 2024 sp. zn. II. ÚS 1145/24.
8. Pro úplnost je možné uvést, že Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 1238/23 posuzoval případ, v němž bylo rozhodováno o žalobě na náhradu ztížení společenského uplatnění v důsledku pracovního úrazu. Odvolání proti výroku ve věci samé podal stěžovatel, který se domáhal vyšší náhrady. Soud potvrdil rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé, avšak po zjištění pochybení soudu prvního stupně, který vycházel z nesprávné tarifní hodnoty sporu, snížil náhradu nákladů (*ex officio*) v neprospěch stěžovatele o více než polovinu. V nálezu sp. zn. II. ÚS 1145/24 obecné soudy rozhodovaly o návrhu na rozvod manželství, stěžovatelka byla soudem částečně (v rozsahu 25 %) osvobozena od placení soudních poplatků a byla jí ustanovena advokátka. Soud prvního stupně rozhodl, že Česká republika – městský soud nemá vůči

- účastníkům právo na náhradu nákladů vynaložených na odměnu ustanovené zástupkyně stěžovatelky. Odvolací soud, rozhodující o odvolání stěžovatelky proti meritornímu výroku, však změnil rozhodnutí o nákladech řízení *ex officio*. Vycházel z částečného osvobození od soudních poplatků a neúspěchu stěžovatelky a uložil stěžovatelce povinnost zaplatit částku 8 100 Kč představující 75 % nákladů státu vynaložených na její právní zastoupení v řízení.
9. Naznačená „nejednotnost“ v přístupu Ústavního soudu k aplikaci zákazu změny k horšímu při rozhodování civilních soudů o nákladech řízení je patrná z poměrně nedávného nálezu ze dne 22. 5. 2024 sp. zn. II. ÚS 3192/23 (bod 21). Ústavní soud v něm – k námitce stěžovatele o porušení zásady zákazu změny k horšímu – konstatoval, že tato zásada – obecně platná v trestním řízení – z občanského soudního řádu nikterak nevyplývá a v jeho působnosti se neuplatní. Stěžejní problematikou tohoto nálezu je nesprávné určení výše náhrady nákladů s ohledem na neadekvátně zvolenou tarifní hodnotu ve vztahu k předmětu sporu.
10. Nález sp. zn. II. ÚS 3192/23 v uvedeném bodě 21 dále odkázal na starší rozhodnutí Ústavního soudu směřující k obdobnému závěru. Jde například o usnesení ze dne 16. 5. 2017 sp. zn. IV. ÚS 727/17, ze dne 17. 8. 2005 sp. zn. IV. ÚS 14/04, ze dne 29. 11. 2007 sp. zn. III. ÚS 596/07, ze dne 12. 8. 2009 sp. zn. III. ÚS 1691/09 či ze dne 12. 8. 2004 sp. zn. III. ÚS 230/04, ze dne 15. 9. 2004 sp. zn. I. ÚS 380/04, ze dne 25. 6. 2007 sp. zn. IV. ÚS 603/06. Konkrétně v usnesení sp. zn. III. ÚS 596/07 Ústavní soud přitom rovněž uvedl, že odvolací soud je oprávněn změnit, resp. zvýšit, náhradu nákladů řízení i v neprospěch účastníka řízení, který byl jediným odvolatelem [odkaz na § 212 písm. b) o. s. ř., ve znění do 31. 12. 2013]. V usnesení sp. zn. I. ÚS 380/04 Ústavní soud poukázal na to, že v minulosti akceptoval, že o povinnosti k náhradě nákladů řízení rozhoduje soud *ex officio* a že náhrada nákladů je kogentně upravena v § 142 až 150 o. s. ř., tedy že v případě rozhodování o náhradě nákladů řízení se uplatňuje princip oficiality a legality, přičemž zásada zákazu změny k horšímu není v takovém případě uplatnitelná (k obdobným závěrům dospěl s odkazem na § 151 o. s. ř. Ústavní soud i v usnesení sp. zn. IV. ÚS 603/06).
11. Obecně je přitom Ústavní soud při přezkumu rozhodnutí obecných soudů o nákladech řízení (podobně jako u rozhodnutí v tzv. bagatelních sporech) zdrženlivý. Ústavní stížnosti proti takovým rozhodnutím jsou zpravidla zjevně neopodstatněné, neprovázejí-li posuzovanou věc takové (mimořádné) okolnosti, které ji činí co do ústavní roviny významnou. Jde například o nálezy ze dne 15. 10. 2012 sp. zn. IV. ÚS 777/12 (N 173/67 SbNU 111), ze dne 10. 6. 2014 sp. zn. III. ÚS 1862/13 (N 118/73 SbNU 821), usnesení ze dne 5. 6. 2024 sp. zn. II. ÚS 1078/24, ze dne 17. 7. 2024 sp. zn. IV. ÚS 556/24, ze dne 31. 7. 2023 sp. zn. I. ÚS 1332/23 či nedávný nález ze dne 9. 10. 2024 sp. zn. I. ÚS 3241/23 (body 19 a násl.).

B.

Rozhodování obecných soudů

12. V rozhodování obecných soudů je rovněž znatelný ne zcela jednotný přístup k aplikaci zákazu změny k horšímu v odvolacím civilním soudním řízení při rozhodování o nákladech řízení. Převážně byl však následován závěr, že při rozhodování odvolacích civilních soudů o nákladech řízení se neuplatňuje zákaz změny k horšímu.
13. Vrchní soud v Praze v rozsudku ze dne 9. 11. 2021 sp. zn. 7 Cmo 266/2020 konstatoval, že při rozhodování o nákladech řízení se neuplatňuje zákaz změny k horšímu, neboť soud o nákladech řízení rozhoduje z úřední povinnosti (§ 151 odst. 1 o. s. ř.), a není tak vázán rozsahem požadavku uplatněného odvolatelem v odvolání. Obdobné dovodily též Vrchní soud v Praze v rozsudku ze dne 21. 5. 2021 sp. zn. 7 Cmo 164/2019 či Městský soud v Praze v usnesení ze dne 24. 6. 2015 sp. zn. 22 Co 39/2015, publikovaném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 51/2016. Závěr o tom, že zásada zakazující zhoršení postavení odvolatele v odvolacím řízení se

- při rozhodování o nákladech řízení neuplatní, následoval dále též Krajský soud v Českých Budějovicích v rozsudku ze dne 22. 7. 2019 č. j. 19 Co 934/2019-95.
14. Naopak Městský soud v Praze dospěl v rozsudku ze dne 22. 1. 2016 sp. zn. 91 Co 369/2015 k závěru, že k odvolání účastníka řízení podanému proti výroku o nákladech řízení nelze zhoršit rozhodnutí o nákladech řízení v jeho neprospěch, neboť takové rozhodnutí odvolacího soudu jde mimo meze odvolání, tj. mimo rozsah odvolatelem vymezeného předmětu odvolacího řízení (§ 212 o. s. ř.).
 15. Opomíjet nelze rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 2258/2021, o který se opírá nálezný sp. zn. I. ÚS 1238/23. Nejvyšší soud v něm dovodil, že v občanském soudním řízení až na výjimky platí zákaz změny k horšímu, který jsou odvolací soudy povinny respektovat, jelikož opačný závěr by byl v rozporu s dispoziční zásadou a taktéž smyslem a účelem opravných prostředků. Současně však připustil, že jednu z výjimek ze zákazu změny k horšímu představují řízení ovládaná zásadou oficiality (obdobně též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2024 sp. zn. 22 Cdo 1082/2023). Tento rozsudek nebyl přijat k publikaci ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. Publikace daného rozhodnutí byla odmítnuta s tím, že jeho závěry neodpovídají současnému stavu procesního práva (§ 153, § 206 odst. 2, § 212a o. s. ř.) (Vojtek, P. Přehled rozhodnutí NS nepřijatých v roce 2023 do Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. Soudní rozhledy, 2024, č. 2, s. 45).
 16. V usnesení ze dne 3. 6. 2024 sp. zn. 24 Cdo 697/2024 Nejvyšší soud dovodil, že princip zákazu změny k horšímu se (ačkoliv není výslovně upraven zákonem) tradičně v civilním procesu uplatňuje. Neplatí však v řízeních, která bylo možné zahájit i bez návrhu, neboť v nich soud není vázán mezemi, ve kterých se odvolatel domáhá přezkoumání rozhodnutí soudu prvního stupně, neboť takovému přezkumu nemůže bránit ani uplatňování zákazu změny k horšímu (srov. § 28 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních). Přestože řízení o úschově lze zahájit jen na návrh, o odměně opatrovníka ustanoveného některému z účastníků řízení rozhoduje i bez návrhu; zákaz změny k horšímu se proto při takovém rozhodování nemůže uplatnit. Názor vyslovený v rozsudku ze dne 26. 1. 2023 sp. zn. 22 Cdo 2258/2021 nadto podle Nejvyššího soudu nepředstavuje ustálenou judikaturu.

III.

Vlastní odůvodnění stanoviska

17. Důvodem přijetí stanoviska je vyjasnění postoje Ústavního soudu k uplatňování zákazu změny k horšímu při rozhodování odvolacích soudů o nákladech řízení v občanském soudním řízení. Tím Ústavní soud zároveň vytvoří prostor k vyřešení této otázky na úrovni podústavního práva a ke sjednocení praxe obecných soudů, k jejíž roztříštěnosti právě i judikatura Ústavního soudu nemalým dílem přispěla.
18. Právní názor Ústavního soudu vyjádřený v tomto stanovisku lze pak shrnout tak, že z ústavního pořádku zákaz změny k horšímu při rozhodování odvolacích soudů o nákladech řízení neplyne. Jde proto o otázku, jejíž řešení náleží obecným soudům. Výklad relevantních ustanovení občanského soudního řádu, podle něhož se zákaz změny k horšímu při rozhodování odvolacích soudů o nákladech řízení neuplatní, zároveň nelze považovat za svévolný ve smyslu judikatury Ústavního soudu, a tedy porušující právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny.
19. Je zřejmé, že ústavní pořádek výslovný zákaz změny k horšímu při rozhodování o nákladech řízení neobsahuje. Nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1238/23 a sp. zn. II. ÚS 1145/24 tento zákaz dovozují z dispoziční zásady, konkrétně z jejího projevu v podobě vázanosti odvolacího soudu rozsahem odvolání (nálezný sp. zn. I. ÚS 1238/23, body 21 a násl.). Jakkoli zásada dispoziční patří mezi základní procesní zásady občanského soudního řízení, její konkrétní projev v podobě zákazu změny k horšímu v civilním řízení z ústavního pořádku dovodit nelze. Aplikace tohoto

- zákazu se odvíjí od konkrétní úpravy jednotlivých řízení v podústavních předpisech. Ostatně i nález sp. zn. I. ÚS 1238/23 výslovně připouští, že „v řízení ovládaném zásadou oficiality zákaz reformace in peius neplatí, neboť v něm soud není vázán návrhy stran“.
20. Ústavní soud respektuje skutečnost, že jde o řešení soukromoprávních sporů (jde o horizontální vztahy), kde má dispoziční zásada oporu v ústavní garanci autonomie vůle stran (čl. 2 odst. 3 Listiny), a omezené možnosti ingerence veřejné moci (např. čl. 36 Listiny, čl. 11 Listiny) [srov. nálezy ze dne 21. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS 42/08 ve znění opravného usnesení ze dne 27. 5. 2009 (N 90/53 SbNU 159; 163/2009 Sb.), bod 20, ze dne 29. 9. 2005 sp. zn. III. ÚS 38/05 (N 187/38 SbNU 511), nález ze dne 24. 10. 2024 sp. zn. II. ÚS 1617/24, body 19 a násl., nález ze dne 29. 9. 2022 sp. zn. I. ÚS 543/22 (N 119/114 SbNU 129), bod 29, nález ze dne 26. 2. 2009 sp. zn. I. ÚS 1169/07 (N 38/52 SbNU 387), bod 23, či společné odlišné stanovisko k nálezu ze dne 30. 6. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 40/18 (N 138/100 SbNU 512; 327/2020 Sb.)]. Na druhou stranu existují argumenty proti uplatnění zákazu změny k horšímu v civilním řízení, zájem na správnosti rozhodnutí – obstála by zjevně nesprávná prvoinstanční rozhodnutí a správná druhoinstanční by měla být rušena, zájem na rychlosti a hospodárnosti řízení – takto pojatý zákaz změny k horšímu povzbuzuje k podávání opravných prostředků, místo aby odrazoval. V tomto pojetí – ve smyslu aplikace zákazu změny k horšímu – by totiž byl nucen podat odvolání i ten účastník, který by jinak byl s výsledkem sporu a nákladovým výrokem „spokojený“. V opačném případě by totiž hrozilo, že odvolací soud rozhodne k odvolání protistrany „nově“ v jeho neprospěch, přestože rozhodoval *ex officio*. Je na zákonodárci, aby při úpravě rozhodování o nákladech řízení zvážil, které z těchto protichůdných zájmů upřednostní a jakou zákonnou konstrukci zvolí.
21. Ačkoli zásada zákazu změny k horšímu neplyne přímo z ústavního pořádku, přesto by teoreticky její nerespektování mohlo představovat porušení ústavně zaručených práv účastníků (zejména práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny). Mohlo by tomu tak být typicky tehdy, pokud by tím soud nerespektoval kogentní normu, případně by interpretoval a aplikoval zákonné pojmy v jiném než zákonem stanoveném a právním myšlením konsensuálně akceptovaném významu (srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 19. 9. 2024 sp. zn. III. ÚS 1951/21, bod 36).
22. Úvahy o aplikaci zákazu změny k horšímu v případě přezkumu rozhodnutí o nákladech řízení vycházejí z § 151, 212, 212a, 224 o. s. ř. Z § 151 odst. 1 věty před středníkem o. s. ř. vyplývá, že soud rozhodne o nákladech řízení i bez návrhu. Při rozhodování o náhradě nákladů řízení není vázán návrhem stran. Soud náklady účastníkovi přizná v souladu se zákonem i v případě, kdy je nečinný, tedy přestože je nevyčísлил, přímo nenavrhol jejich úhradu nebo neoponoval vyčíslení druhého účastníka (jestliže však požaduje účastník řízení náhradu nákladů řízení v menší míře, než jakou by mu obecná pravidla přisuzovala, či se dokonce náhrady nákladů vzdá, je tuto dispozici účastníka třeba respektovat; srov. usnesení ze dne 19. 10. 2010 sp. zn. I. ÚS 1147/10).
23. Podle § 212 písm. a) o. s. ř. není odvolací soud vázán rozsahem odvolání v případech, kdy je na rozhodnutí o napadeném výroku závislý výrok, který nebyl odvoláním dotčen. Typickým závislým výrokem je přitom právě výrok o náhradě nákladů řízení. Závislý výrok samostatně nenabývá právní moci. Může být dotčen rozhodnutím odvolacího soudu, přestože nebyl výslovně napaden.
24. I proto je vztahení zákazu změny k horšímu na rozhodování odvolacích civilních soudů o nákladech řízení v odborné literatuře odmítáno [např. Dobrovolná, E., Kolář, D. Zákaz reformace in peius v civilním soudním řízení. Právní rozhledy, 2023, č. 22, s. 775; Šebek, R. In: Svoboda, K., Smolík, P., Levý, J., Doležilek, J. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. 3. vydání (3. aktualizace). Beck-online. Beck, 2024 (komentář k § 212, body 11 a 12)]. Ze stejných principů vychází i judikatura obecných soudů k přezkumu rozhodnutí o nákladech řízení (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 7. 2020 sp. zn. 33 Cdo 3332/2021).
25. V nálezu sp. zn. I. ÚS 1238/23 Ústavní soud opřel všeobecnou platnost zásady zákazu změny k horšímu v civilním soudním řízení i o věcný záměr civilního řádu soudního a srovnání příbuzných zahraničních právních úprav. Budoucí právní úprava (tím spíše její pouhý záměr)

- nicméně nemá na ústavnost výkladu právní úpravy současné vliv. Argumentaci zahraniční právní úpravou pak nelze bezpodmínečně přijmout. Důvodem jsou odlišné právní zásady a principy, na nichž jsou mnohdy zahraniční právní úpravy založeny. V některých zemích je zákaz změny k horšímu součástí právního řádu (například slovenská a španělská právní úprava) či se z něj připouští výjimky (například německá právní úprava), v jiných právních řádech naopak zakotven není (francouzská právní úprava). Je vždy také nutné zohlednit rozdíly při rozhodování o věci samé a o nákladech řízení. Uvedené je demonstrováno na příkladech rakouské a německé úpravy.
26. V Německu (právní úprava obsažena v Zivilprozessordnung, dále jen „ZPO“) je rozhodováno o nákladech řízení ve dvou fázích. Prvním rozhodnutím je tzv. Kostengrundscheidung (rozhodnutí o základu; rozhodnutí o povinnosti nést náklady řízení) dle § 308 odst. 2 ZPO, které soud vydává z důvodu veřejného zájmu *ex officio* v souladu s pravidly obsaženými v § 91 a násl. ZPO, a to zpravidla v rámci rozhodnutí ve věci samé. Kostengrundscheidung neurčuje výši nároku na náhradu nákladů řízení, nýbrž pouze stanoví, kterému z účastníků náleží náhrada nákladů řízení (příp. v jakém poměru atp.). K přezkumu a změně základního rozhodnutí o nákladech mohou soudy přistoupit pouze za předpokladu, že je opravný prostředek přípustný. Nezáleží již však na tom, zdali je účastník s opravným prostředkem ve věci samé úspěšný. K samotnému vyčíslení nákladů dochází až v samostatném druhém řízení o stanovení nákladů podle § 103 a násl. ZPO (Kostenfestsetzungsverfahren; srov. Baumbach, A., Lauterbach, W., Albers, J., Hartmann, P. Zivilprozessordnung: mit FamFG, GVG und anderen Nebengesetzen. 75. vydání. München: Verlag C. H. Beck, 2017, s. 318, m. č. 35), které lze zásadně zahájit pouze na návrh (s výjimkou upravenou v § 105). Rozhodnutí o stanovení nákladů dle § 103 a násl. ZPO naopak spadá do režimu § 308 odst. 1 ZPO (Baumbach, A., Lauterbach, W., Albers, J., Hartmann, P. Zivilprozessordnung: mit FamFG, GVG und anderen Nebengesetzen. 75. vydání. München: Verlag C. H. Beck, 2017, s. 1271, m. č. 16), v němž je vyjádřena zásada dispoziční, resp. jeden z jejích projevů. V druhé instanci se zásadně uplatňuje zákaz změny k horšímu, výslovně upravený v § 528 a dovozovaný též z § 577 odst. 2 ZPO, a to pokud jde o celkovou částku, nikoliv jednotlivé položky. Zásada ovšem neplatí bezvýjimečně. Nadřízený soud může například napadené usnesení o stanovení nákladů zrušit z důvodu, že základní rozhodnutí o nákladech, které sloužilo jako podklad pro rozhodnutí o stanovení nákladů, následně odpadne, anebo od počátku chybí (Baumbach, A., Lauterbach, W., Albers, J., Hartmann, P. Zivilprozessordnung: mit FamFG, GVG und anderen Nebengesetzen. 75. vydání. München: Verlag C. H. Beck, 2017, s. 500, m. č. 64).
27. V Rakousku (právní úprava obsažena v Zivilprozessordnung, dále jen „Rak. ZPO“) dle § 52 odst. 5 Rak. ZPO soud rozhoduje o nároku na náhradu nákladů řízení z moci úřední za předpokladu, že strany předložily seznam nákladů (s příslušnými doklady). Odvolací soud je však dle § 462 odst. 1 Rak. ZPO při přezkumu striktně vázán rozsahem odvolání, přičemž Rak. ZPO neobsahuje obdobu § 212 o. s. ř., která by z tohoto pravidla stanovila výjimky. V nenapadnuté části rozhodnutí nemůže soud z úřední povinnosti přihlížet ani k zmatečnostním vadám (Rechberger, W. H., Klicka, T. Zivilprozessordnung: Kommentar. 5. vydání. Wien: Verlag Österreich, 2019, s. 1708, m. č. 1). Zásada zákazu změny k horšímu je v Rakousku dovozována z § 462 odst. 1 Rak. ZPO, a to i na rozhodnutí o nákladech řízení. Soud je navíc vázán i odvolacími důvody. Jestliže je napadena výše nákladů řízení, nedochází proto k přezkumu základu nároku. Nákladový výrok zůstává nedotčen nejenom v případě potvrzení rozhodnutí ve věci samé, ale i v případě pouhé nepodstatné změny rozhodnutí ve věci samé vyšším soudem. V případě podstatné změny rozhodnutí ve věci samé je o nákladech rozhodováno z důvodu závislosti výroků znovu, přestože nebyly napadeny, a může být rozhodnuto i v neprospěch odvolatele (§ 50 odst. 1 Rak. ZPO).
28. Ústavní soud netvrdí, že právní úprava zásadu zákazu změny k horšímu při rozhodování odvolacích soudů o nákladech řízení vylučuje. Výklad uvedených zákonných ustanovení v tom směru, že se uvedená zásada v těchto případech neaplikuje (a to ani tehdy, není-li nákladový výrok odvoláním napaden), však nelze považovat za svévolný a jako takový vyžadující ingerenci Ústavního soudu. Jinými slovy, výklad § 151 a 212 o. s. ř., v němž se zákaz změny k horšímu

- nerespektuje, nepředstavuje kvalifikovanou vadu při výkladu podústavního práva, která by zakládala rozpor s čl. 36 odst. 1 či čl. 37 odst. 3 Listiny. Nejde o neústavní postup, jestliže z důvodu takového rozhodnutí dojde ke zhoršení postavení (byť jediného) odvolatele.
29. Jde-li o výklad podústavního práva, požadavek § 151 o. s. ř. rozhodovat o nákladech řízení i bez návrhu může mít jistě různý obsah, počínaje pouhou reakcí na nezbytnost předložení vyčíslení nákladů řízení v původní úpravě a konče setrvalým zájmem veřejné moci na správném vyčíslení nákladů řízení. Ke druhému z přístupů se již dříve vyjádřil Ústavní soud v usnesení sp. zn. I. ÚS 1147/10, a to tak, že se jeví též hodnotově v rozporu s omezením opravných prostředků směřujících proti rozhodnutí o nákladech řízení [§ 238 odst. 1 písm. h) o. s. ř.], včetně výše zmíněného obecného přístupu v judikatuře Ústavního soudu k neústavnosti rozhodnutí o nákladech řízení.
30. Výrok o nákladech řízení prvního stupně bude odvolacím soudem přezkoumáván vždy, jestliže je přímo proti němu podán opravný prostředek. Pokud však výrok o nákladech řízení není výslovně napaden, při potvrzení rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé není dána potřeba měnit výrok o nákladech řízení (ve prospěch či neprospěch žádného z účastníků), neboť z pohledu závislosti rozhodnutí o nákladech řízení na rozhodnutí o věci samé se nic nezměnilo. Povinnost rozhodnout o nákladech řízení podle § 151 o. s. ř. i bez návrhu neznamena, že by se odvolací soud za situace, kdy potvrdí výrok o věci samé a kdy žádný z účastníků ani nenamítá nesprávnost rozhodnutí soudu prvního stupně o nákladech, musel zabývat správností rozhodnutí soudu prvního stupně o nákladech řízení a při závěru o jeho nesprávnosti je změnit. Povinnost rozhodnout o nákladech řízení podle § 151 o. s. ř. i bez návrhu neodůvodňuje změnu rozhodnutí tam, kde se jí žádní účastníci nedomáhají.
31. Zcela odlišná situace nastává, jestliže odvolací soud rozhodnutí o věci samé změní. V takovém případě nákladový výrok soudu prvního stupně nebude odvolací soud vůbec přezkoumávat a pak potvrzovat či měnit. Takový nákladový výrok je totiž změnou výroku o věci samé tzv. odklizen a odvolací soud je povinen rozhodnout – i bez návrhu – sám znovu i o nákladech řízení před soudem prvního stupně (§ 224 odst. 2 o. s. ř.). Zruší-li odvolací soud výrok o věci samé, pak takto znovu o nákladech řízení dosavadního řízení, tedy i řízení před soudem prvního stupně před zrušením, rozhodne soud prvního stupně v rozhodnutí, kterým věc bude znovu končit (§ 224 odst. 3 o. s. ř.). Odvolací soud, případně soud prvního stupně, potom při svém rozhodování o nákladech řízení není nijak omezen v tom, že by nemohl rozhodnout v neprospěch kteréhokoli účastníka, tedy i toho, kdo se odvolal do výroku o věci samé. Bude-li však změna výroku o věci samé pouze formální a nijak se nedotkne důvodů, na základě kterých soud prvního stupně rozhodl o nákladech řízení (pro které byl závislý na výroku o věci samé), lze z ústavního hlediska aprobovat výše popsany postup odvolacího soudu, jako by výrok o věci samé nebyl změněn.
32. Rolí Ústavního soudu nemá být však nahrazení zákonodárce či interpretační činnosti obecných soudů při stanovování pravidel občanského soudního řízení. Je na obecných soudech, aby vyložily relevantní ustanovení podústavního práva a sjednotily svoji praxi.
33. Z uvedených důvodů se plénum Ústavního soudu od právního názoru vysloveného v nálezech sp. zn. I. ÚS 1238/23 a sp. zn. II. ÚS 1145/24 odchyluje. Z hlediska ústavního pořádku lze uzavřít, že změní-li odvolací soud výrok soudu prvního stupně o nákladech řízení v neprospěch odvolatele, neporušuje tím za současné právní úpravy jeho ústavně zaručená práva, a to ani tehdy, nebyl-li nákladový výrok odvoláním výslovně napaden.
34. Ústavní soud současně připomíná, že ústavní stížnosti proti rozhodnutí obecných soudů o nákladech řízení jsou zpravidla zjevně neopodstatněné, neprovázejí-li posuzovanou věc takové (mimořádné) okolnosti, které ji činí co do ústavní roviny dostatečně významnou (srov. bod 11 výše). O to mimořádnější okolnosti, typicky v podobě významného přesahu vlastního zájmu stěžovatele, musejí být dány ve věcech, kde sporná výše nákladů nepřevyšuje ani hranici bagatelnosti; pokud zákon podmíní přípustnost opravných prostředků určitou minimální výší předmětu sporu, účelem zákona jistě není, aby roli další přezkumné instance nahrazoval Ústavní

soud. Uvedený požadavek dostatečného ústavního významu věci zajišťuje, aby se Ústavní soud mohl plně soustředit na plnění své úlohy orgánu ochrany ústavnosti. Je-li v konkrétní nákladové věci přítomna mimořádná okolnost zakládající její dostatečný ústavní význam, a je proto vydán nález, nelze z toho dovozovat, že Ústavní soud k věcnému přezkumu posléze automaticky připustí všechny obdobné stížnosti, v nichž je namítán rozpor s takovým nálezem. Tvrzený rozpor musí být u nákladových věcí zpravidla doplněn dalšími okolnostmi, typicky přesahem vlastního zájmu stěžovatele, aby jej Ústavní soud věcně posoudil; stejně jako pro závěr o porušení čl. 36 odst. 1 Listiny nepostačí toliko tvrzené porušení zákona.

Předseda Ústavního soudu:

JUDr. Baxa v. r.

Odlišné stanovisko podle § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, zaujali ke stanovisku pléna soudci Josef Baxa, Jaromír Jirsa, Jiří Příbáň a Pavel Šámal.

ISSN 3029-5092

Vydavatel: Ministerstvo vnitra, Nad Štolou 3, poštovní schránka 21, 170 34 Praha 7 • **Redakce Sbírky zákonů a mezinárodních smluv:** Ministerstvo vnitra, nám. Hrdinů 1634/3, poštovní schránka 155/SB, 140 21, Praha 4, telefon: 974 817 289, e-mail: sbirka@mvcv.cz • **Právně závazná elektronická verze Sbírky zákonů a mezinárodních smluv je k dispozici na www.e-sbirka.cz** • Tištěnou verzi částky Sbírky zákonů a mezinárodních smluv lze objednat u Tiskárny Ministerstva vnitra, telefon: 974 887 312, e-mail: info@tmv.cz, www.tmv.cz • Předplatné je od 1. 1. 2024 ukončeno.